

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

V. BIND

HJØRRING AMT · TISTED AMT
AALBORG AMT

KØBENHAVN 1924

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

	Pag.		Pag.
Sindal (egen Komm.)	129	Ugilt (egen Komm.)	125
Skagens Landdistrikt (egen Komm.)	86	Understed (Understed-Karup Komm.)	157
Skallerup (Skallerup-Vennebjærg Komm.)	147	Vejby (Vejby-Sejlstrup Komm.)	211
Skræm (egen Komm.)	267	Vennebjærg (Skallerup-Vennebjærg Komm.)	149
Skt. Hans (Skt. Hans-Skt. Olai Komm.)	121	Vester-Hjermeslev (Ingstrup-Vester-Hjermeslev-Alstrup Komm.)	240
Skt. Olai (Skt. Hans-Skt. Olai Komm.)	123	Vesterø (Byrum-Hals-Vesterø Komm.)	284
Skærum (Aasted-Skærum Komm.)	110	Vidstrup (Tornby-Vidstrup Komm.)	146
Skæve (egen Komm.)	170	Volstrup (egen Komm.)	160
Stenum (Tolstrup-Stenum Komm.)	227	Vore [Voer] (egen Komm.)	176
Taars (egen Komm.)	199	Vraa (Vraa-Em Komm.)	228
Tise (Vrensted-Tise Komm.)	222	Vrejlev (Vrejlev-Hæstrup Komm.)	204
Tolne (egen Komm.)	101	Vrensted (Vrensted-Tise Komm.)	221
Tolstrup (Tolstrup-Stenum Komm.)	224	Øland (egen Komm.)	273
Tornby (Tornby-Vidstrup Komm.)	144	Ørum (Hellevad-Ørum Komm.)	192
Torslev, Dronninglund Hrd. (egen Komm.)	166	Øster-Brønderslev (Øster-Brønderslev-Hallund Komm.)	234
Torslev, Øster-Han Hrd. (egen Komm.)	261	Øster-Svenstrup (egen Komm.)	264
Tranum (Lerup-Tranum Komm.)	256		
Tværsted (Tværsted-Ugerby Komm.)	91		
Ugerby [Uggerby] (Tværsted-Ugerby Komm.)	138		

TISTED AMT ..... 287—482

MORS 436

Købstæder: Nykøbing p. 306 — Tisted p. 293.

Herreder: Hassing p. 386 — Hillerslev p. 342 — Hundborg p. 366 — Morsø Nørre p. 464 — Morsø Sønder p. 438 — Revs p. 407 — Vester-Han p. 320.

Sogne (og Landkommuner):

Ager [Agger] (Vestervig-Ager Komm.)	415	Helligsø (Helligsø-Gettrup Komm.)	427
Alsted (Alsted-Bjærgby Komm.)	475	Heltborg (Visby-Heltborg Komm.)	421
Arup (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	340	Hillerslev (Hillerslev-Kaastrup Komm.)	356
Bested (Bested-Grurup Komm.)	398	Hjaremaal [Hjardemaal] (egen Komm.)	364
Bjærgby (Alsted-Bjærgby Komm.)	474	Hjortdal [Hjortdals] (egen Komm.)	323
Blistrup [Blidstrup] (Vejerslev-Blistrup Komm.)	455	Hundborg (Hundborg-Janderup Komm.)	379
Bodum (Bodum-Ydby Komm.)	423	Hunstrup [Hundstrup] (egen Komm.)	361
Dragstrup (Dragstrup-Skallerup Komm.)	468	Hurup (egen Komm.)	419
Ejerslev (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Komm.)	481	Hvidbjærg, Morsø-Sønder Hrd. (Karby-Hvidbjærg-Rested Komm.)	449
Elsø (Lødderup-Elsø Komm.)	440	Hvidbjærg, Revs Hrd. (Hvidbjærg-Lyngs Komm.)	429
Erslev (Tødsø-Erslev Komm.)	465	Hvidbjærg vesten Aa (Hvidbjærg vesten Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	401
Flade (Flade-Sønder-Draaby Komm.)	473	Hørdum (Skyum-Hørdum Komm.)	394
Frøslev (Frøslev-Møllerup Komm.)	440	Hørsted (Sønderhaa-Hørsted Komm.)	390
Galtrup (Galtrup-Øster-Jølby Komm.)	466	Janderup (Hundborg-Janderup Komm.)	383
Gettrup (Helligsø-Gettrup Komm.)	428	Jegindø (egen Komm.)	435
Grurup (Bested-Grurup Komm.)	400	Jørsby [Jordsby] (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Komm.)	481
Gøttrup (Kettrup-Gøttrup Komm.)	327	Kaastrup (Hillerslev-Kaastrup Komm.)	358
Hansted (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	345	Kallerup (Skjoldborg-Kallerup Komm.)	375
Harring (Harring-Stagstrup Komm.)	390		
Hassing (Hassing-Villerslev Komm.)	395		

	Pag.		Pag.
Karby (Karby-Hvidbjærg-Rested Komm.)	446	Sønder-Draaby (Flade-Sønder-Draaby Komm.)	477
Kettrup (Kettrup-Gøttrup Komm.)	325	Sønderhaa (Sønderhaa-Hørsted Komm.)	388
Klim (Klim-Vester-Torup Komm.)	328	Tilsted (egen Komm.)	367
Kollerup (egen Komm.)	321	Tisted Landsogn (egen Komm.)	366
Lild [Lil] (Tømmerby-Lild Komm.)	335	Torsted (Sjærrind-Torsted Komm.)	373
Lodbjærg (Hvidbjærg vesten Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	406	Tved (Nors-Tved Komm.)	350
Lyngs (Hvidbjærg-Lyngs Komm.)	432	Tæbring (Tæbring-Ovtrup-Rakkeby Komm.)	443
Lødderup (Lødderup-Elsø Komm.)	438	Tødsø (Tødsø-Erslev Komm.)	464
Lørslev [Ljørslev] (Lørslev-Ørding Komm.)	457	Tømmerby (Tømmerby-Lild Komm.)	333
Møllerup (Frøslev-Møllerup Komm.)	442	Vang (egen Komm.)	377
Nors (Nors-Tved Komm.)	348	Vejerslev (Vejerslev-Blistrup Komm.)	452
Nørhaa (egen Komm.)	384	Vester-Assels (Øster-Assels-Vester-Assels Komm.)	463
Odby (Søndbjærg-Odby Komm.)	434	Vester-Torup (Klim-Vester-Torup Komm.)	330
Ovtrup (Tæbring-Ovtrup-Rakkeby Komm.)	444	Vester Vanned [Vandet] (Vester-Vanned-Øster-Vanned Komm.)	351
Rakkeby (Tæbring-Ovtrup-Rakkeby Komm.)	445	Vestervig (Vestervig-Ager Komm.)	408
Rested [Redsted] (Karby-Hvidbjærg-Rested Komm.)	451	Vestløs [Vesløs] (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	338
Ræer (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	342	Vigsø (Ræer-Hansted-Vigsø Komm.)	347
Sejerslev (Sejerslev-Ejerslev-Jørsby Komm.)	477	Villerslev (Hassing-Villerslev Komm.)	396
Sennels (egen Komm.)	359	Visby (Visby-Heltborg Komm.)	397
Sjærrind [Sjærring] (Sjærrind-Torsted Komm.)	369	Vust (egen Komm.)	331
Skallerup (Dragstrup-Skallerup Komm.)	469	Ydby (Bodum-Ydby Komm.)	424
Skinnerup (egen Komm.)	368	Ørding (Lørslev-Ørding Komm.)	459
Skjoldborg (Skjoldborg-Kallerup Komm.)	374	Ørum (Hvidbjærg vesten Aa-Ørum-Lodbjærg Komm.)	404
Skyum (Skyum-Hørdum Komm.)	393	Øster-Assels (Øster-Assels-Vester-Assels Komm.)	461
Snedsted (egen Komm.)	387	Østerild (egen Komm.)	362
Solbjærg (Solbjærg-Sundby Komm.)	470	Øster-Jølby (Galtrup-Øster-Jølby Komm.)	467
Stagstrup (Harring-Stagstrup Komm.)	392	Øster-Vanned [Vandet] (Vester-Vanned-Øster-Vanned Komm.)	355
Sundby (Solbjærg-Sundby Komm.)	471	Østløs [Øsløs] (Østløs-Vestløs-Arup Komm.)	337
Søndbjærg (Søndbjærg-Odby Komm.)	432		

AALBORG AMT ..... 483—788

Købstæder: Aalborg p. 489 — Løgstør p. 556 — Nibe p. 549 — Nørre-Sundby p. 541.

Herreder: Aars p. 714 — Fleskum p. 600 — Gislum p. 742 — Hellum p. 653 — Hindsted p. 683 — Hornum p. 624 — Kær p. 564 — Slet p. 765.

Sogne (og Landkommuner):

Aaby (Aaby-Birsted Komm.)	570	Aars (egen Komm.)	726
Aalborg Budolfi Landsogn (egen Komm.)	625	Ajstrup (Sulsted-Ajstrup Komm.)	580
Aalborg Frue Landsogn (egen Komm.)	565	Als (egen Komm.)	684
Aarestrup (egen Komm.)	641	Alstrup (Lovns-Alstrup Komm.)	758

THISTED AMT

1: 320 000

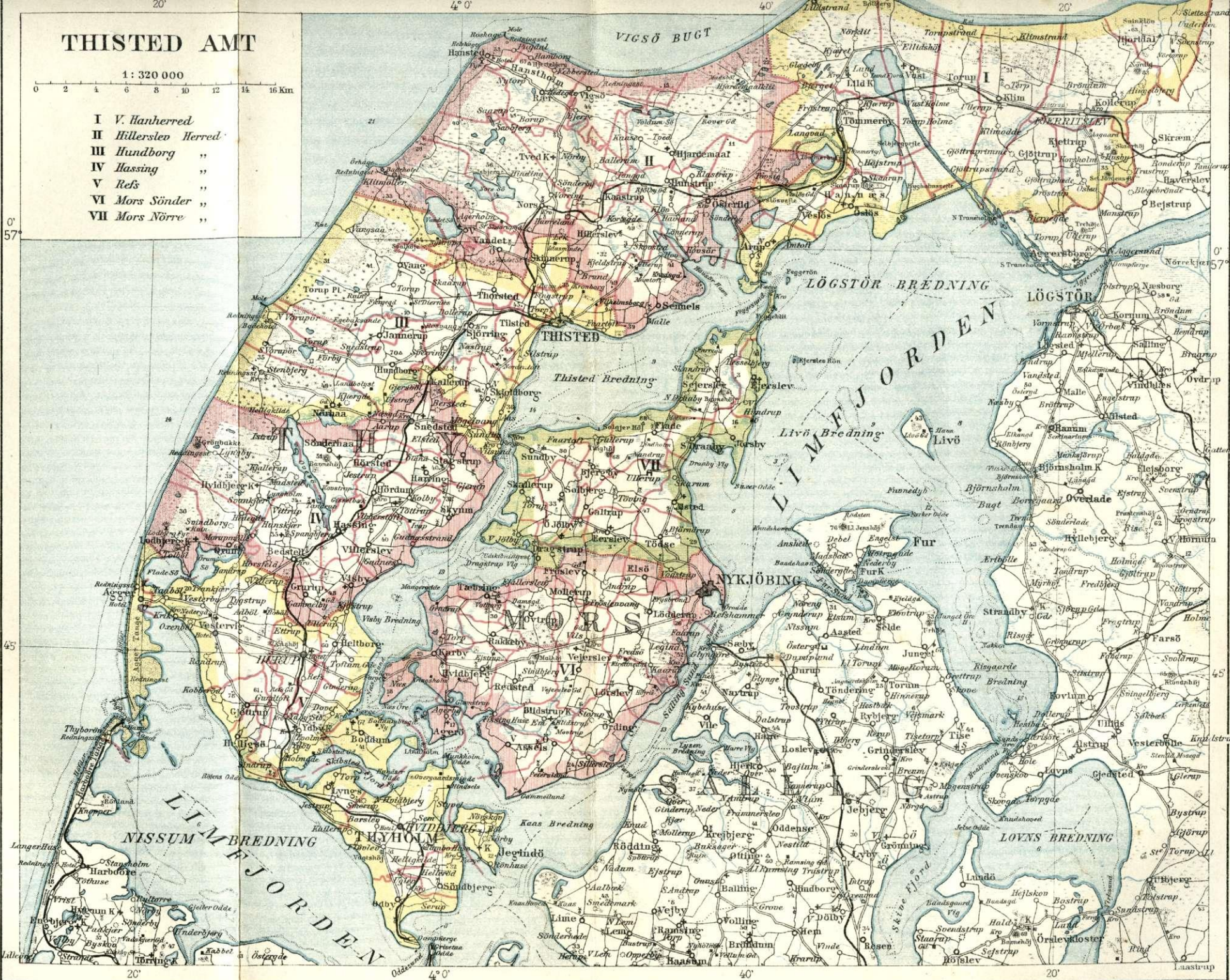
0 2 4 6 8 10 12 14 16 Km

- I V. Hanherred
- II Hillerslev Herred
- III Hundborg "
- IV Hassing "
- V Røls "
- VI Mors Sønder "
- VII Mors Nørre "

0° 57'

45°

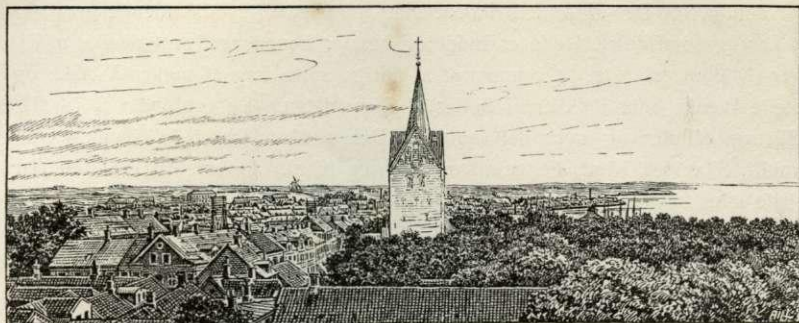
20°

0° 57'

45°

20°

TISTED AMT

Grænser, Omraade og Størrelse. Tisted Amt, det nordvestligste i Nørrejylland, omfatter den vestl. Del af *Hanherrederne* med Halvøen Hannæs, *Ty* eller Tyland, med Halvøen Tyholm og Øen Jegindø, og Limfjordens største Ø *Mors*, med den mindre Agerø. Amtet begrænses mod V. og N. af Vesterhavet, mod Ø. af Hjørring Amt og Limfjorden og mod S. af Limfjorden og, paa en ganske kort Strækning paa Agertangen, af Ringkøbing Amt („Pælediget“). Skønt det er det mindste jyske Amt, har det en betydelig Udstrækning, henved 90 km fra NØ. til SV., og et Kystomraade som intet af de andre. Vesterhavskysten er dog meget lidt indskaaren; kun mellem Bulbjærg og Hanstholm, Jyllands Nordvesthjørne, afsættes den svagt indbuede Vigsø Bugt. I høj Grad indskaarne er derimod Kysterne ved Limfjorden, af hvis Afdelinger, der omgiver Amtet, nævnes Løgstør Bredning, Livø Bredning, Salling Sund, Kaas Bredning, Oddesund og Nissum Bredning, medens Tisted Bredning, Vilsund og Visby Bredning med dens sydlige Forgreninger skiller Tyland fra Mors. Amtets Størrelse er 1775,6 km² (177,559 ha), det mindste Amt i Jylland og mindre end flere af Øernes Amter. Af det samlede Areal udgør Købstæderne 1725 ha. Vandarealerne, som er medregnede, udgør 5528 ha.

Geologiske Forhold. Som Underlag for Istids-Aflejringerne optræder Skrivekridt over det meste af den nordl. Del af Amtet, omtrent til Sydgrænsen af Hillerslev Hrd.; bekendt er den smukke Kridt-Klint Svinkløv i V.-Han Hrd. Limsten findes dog paa et Omraade mellem Bulbjærg og Klim; den træder frem i det 45 m høje, stejle Bulbjærg og i den 15 m høje Strandklippe Skareklit, 130 m udenfor Bulbjærg. Ved Klim brydes den til Bygningssten. I det nordlige Ty bestaar Hjaremaal Bakkeø af Limsten og Hanstholm Bakkeø af Blegkridt. Dette indtager ogsaa Limfjordskysten i Hillerslev Hrd. og videre til Tisted, hvor det brydes til Kalkbrænding. Fra Tisted strækker det sig mod V. over den vestlige Del af Hundborg Hrd. til Vesterhavet, dets Østgrænse er omtrent ved Banelinien. Det brydes ved Legind til Kalkbrænding. Blegkridt findes ogsaa ved Hvidbjærg paa Tyholm og i et Bælte over Midten af Mors, hvor det brydes adskillige Steder, navnlig i Omegnen af Erslev; her kan man i en af Gravene iagttage dets Paa-lejring paa Skrivekridtet. Tertiærformationen danner Istids-Aflejringernes Underlag

over den øvrige Del af Amtet. Paleocænet optræder som udskridende graat, kalkfrit Ler og som Moler. Dette er hvidt og bestaar hovedsagelig af Skaller af Kiselalger (Diatomeer). Det er gennemsat af talrige sorte Lag af vulkansk Aske og af enkelte Bænke eller Rækker af Boller af Cementsten. Det optræder S. for Tisted i Silstrup Klinter og over den nordlige Del af Mors, hvor det danner Svalklit, Hanklit, Skærbæk Klint, Feggeklit og Ejerslev Klint. Lagene er altid forstyrrede, bøjede eller foldede, hvilket giver disse Klinter et smukt og ejendommeligt Udseende. Moleret brydes i Ejerslev Klint, ved Skarrehage og ved Gullerup ved Hanklit; det anvendes til lette Mursten. Oligocænt Glimmerler findes navnlig paa begge Sider af Vilsund, miocænt Glimmerler og Glimmersand indtager de sydlige Dele af Ty og Mors samt Tyholm. Istids-Aflejringerne udgøres for største Delen af Moræneler, hvilket er Aarsagen til Tisted Amts Frugtbarhed. Terræformerne er gennemgaaende jævnt bølgede, omtrent som paa de danske Øer, men store Bakker, der maa opfattes som Randmoræner, følger Nordkysten af Mors og fortsætter sig mod V. igennem Ty. Saltvandsalluvium og Klitter danner en omtr. 5 km bred Bræmme langs med Tys Vestkyst; de indtager ogsaa største Delen af det nordøstlige Ty og af V.-Han Hrd.; op af dem rager de forskellige Bakkeøer, der er beskrevne p. 11. Tisted Amt er et af de Omraader i Danmark, hvor man mærker flest Jordskælv.

Overfladen. Overfladeforholdene er meget vekslende. Den nordøstl. Del, Han Herred, er temmelig lavtliggende med spredte Bakkepartier; kun ved Østgrænsen ligger det p. 11 omtalte Højdeparti, der i Nordbjærg hæver sig til 83 m, over hvilket Nordvestjyllands Hovedvandskel gaar mod V. temmelig nær ved Kysten, ved Bulbjærg hæver det sig til 45 m, og fortsættes ind i Ty til Hanstholm (højeste Punkt lidt V. for Skellet, Hjærtbjærg, 67 m) for derpaa i store Bugtninger at gaa mod S. gennem den vestl. Del af Ty over Højder som Svalhøje, 54 m, men i øvrigt sjælden hævende sig over 35 m. Selve Ty er mod N. et Kalkplateau, „Hanstholm“, der naar ud til Kysten og afbryder Klitrækken, som ellers ledsager Kysten lige ned til Tyborøn; i øvrigt er Tys store østl. Del et bølgeformet Land med mange isolerede Bakkepartier, som Bavnehøj i Midten, 70 m, og mod S. Ashøj, 92 m, Tys højeste Punkt, og Kobbershøj, 78 m. Halvøen Tyholm, gennem hvilken der fra N. til S. gaar et Vandskel som Fortsættelse af et Vandskel i det østl. Ty, er i det hele lavtliggende paa begge Sider af Skellet; dog hæver Vagts-høj sig til 41 m. Ogsaa Jordblandingen er meget forskellig. Mod NØ. og langs Vestkysten er store Strækninger dækkede af Flyvesand, Kær og Mosedrag; i øvrigt er Jorderne mest sandede, dog flere Steder med god Lerblanding i Egnene ind til Limfjorden, især i det sydl. Ty. Mors vil blive behandlet særskilt. Vandløbene er, navnlig ud til Vesterhavet, meget faa og ubetydelige; det største er Afløbet for Vestervandet og Nors Søer i Ty; den største af Søerne her er Ove Sø. Heller ikke til Limfjorden er der Plads til større Vandløb. Amtet er endnu skovfattigere end Hjørring Amt, men der findes dog betydelige Strækninger indtagne under Nykultur (1/1 1923: 12,662 ha Statsplantage). En betydelig Del af Arealet er væsentlig ubenyttet; saaledes er der forholdsvis langt mere Flyvesand og Klit end i noget andet Amt, og Heder, Kær og Fælleder udgør ogsaa en meget stor Del af Arealet.

Med Hensyn til Frugtbarheden hører Amtet til den bedre Del af Jyllands Amter (kun Gl.-Aarhus, Randers og Vejle Amter har et mindre Antal Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk.). Ved Matrikul. beregnedes gnmstl. at gaa $21\frac{3}{4}$ Td. Ld. (11,7 ha) paa 1 Td. Hrtk. (460 Td. Hrtk. paa 1 □ Mil, svarende til Takst 5,0). Men ligesom i Hjørring Amt er der stor Forskel i Jordbundens Beskaffenhed; navnlig i Ty er der næppe noget Sogn, hvor Jorderne er ensartede; bedst er de paa Mors.

Arealets Udnyttelse. Det besaaede Areal var $\frac{15}{7}$ 1919 59,225 ha (deraf Hvede 422, Rug 5204, Byg 9579, Havre 24,530, Blands. til Modenhed 3818, Kartofler 3493, Foderroer 11,702); Brakarealerne udgjorde 1593 ha, Grønfoder og Græsningsar. 58,205, Haver, Hegn o. l. 1677, Tørvemoser 1244, Skove og Plantager 12,354, Heder og Lyngbakker 23,904, Klitarealer, Stenmarker o. l. 9374. Det besaaede Areal er i Forhold til Amtets Størrelse lidt mindre end i de to andre nordjyske Amter. Det udgør kun $\frac{1}{3}$ af det samlede Areal. Indenfor Kornarealerne spiller Havren en mere dominerende Rolle end i noget andet af Landets Amter og optager et større Areal end de andre Kornsorter tilsammen. Ogsaa Bygavlen er forholdsvis betydelig og omfatter i Modsætning til de andre nordjyske Amter et endnu større Areal end Rugen. Blandsædarealet er forholdsvis ringe, og Hvedeavlens er forsvindende. Brakarealet er langt mindre end i de andre nordjyske Amter, hvorimod Græsningsarealet er betydeligt. En betydelig Del af Arealet er væsentlig ubenyttet, idet saavel Hede- som Klitarealet er forholdsvis stort. — Med Hedeselskabets Bistand er der siden 1872 anlagt Plantager af et samlet Areal paa 2395 ha, deraf var ved Udgangen af 1922 1733 ha tilplantet. Staten har anlagt Plantager af et samlet Areal paa 12,662 ha, heraf er 1923 9014 tilplantet, medens c. 491 ha er Arealer, som ikke kan tilplantes.

Det hele Ager og Engs Hartkorn (Skovskylidshartkorn findes ikke) udgjorde $\frac{1}{1}$ 1905 13,584 Td., deraf var Købstædernes Jorder ansat til 256. Hartkornet i Landdistrikterne fordelte sig saaledes, at der fandtes 59 større Landbrug paa 12 Td. H. og derover med i alt 1104 Td. H., 3245 Bøndergaard (1-12 Td. H.) med 10,134 Td. H., 7384 Huse (under 1 Td. H.) med 2056 Td. H., samt forskellige Jordlodder med i alt 34 Td. H. Endvidere fandtes 1621 jordløse Huse i Amtet. I Aarene 1901-22 oprettedes 393 Statshusmandsbrug. Statskassens Udlaan til disse udgør 2,282,752 Kr.

Ved Vurderingen til Ejendomsskyld 1920 udgjorde den saml. Vurderingssum i Amtet 237,2 Mill. Kr., heraf for Ejendomme i Købstæderne 42,8, i Landdistrikterne 194,4 Mill. Kr. Den saml. Jordværdi udgjorde 115,3 Mill. Kr., heraf i Købstæderne 13,9, i Landdistrikterne 101,4 Mill. Kr.

Husdyrhold. Der fandtes $\frac{15}{7}$ 1922 21,653 Heste (1914: 22,232), 102,274 Stk. Hornkvæg (110,285), deraf 37,752 Køer (40,407), 976 Geder (923), 38,436 Faar (43,130) og 69,421 Svin (80,239). Indenfor Hornkvæget spiller Studeholdet fremdeles en betydelig Rolle. Der fandtes 1922 17,812 Stude, betydelig flere end i noget andet af Landets Amter; derimod udgør Malkekvæget et ret ringe Antal; kun paa Bornholm og i de sønderjyske Amter er dets Antal absolut set mindre. Ogsaa Svineavlens er forholdsvis ringe. Hingstene hører næsten udelukkende til den jyske Race. Blandt Tyrene udgøres Hovedbestanden derimod af Korthornsracen. Fjerkræavlens er ret betydelig. Der fandtes 1922 c. 351,000 Høns (1914:

269,000) og c. 336,000 Kyllinger (236,000). Desuden fandtes 1914 c. 1300 Kalkuner, c. 31,000 Ænder og c. 11,000 Gæs. Af Kaniner fandtes c. 180, af Bistader c. 4600.

Befolkning. Amtet havde $\frac{1}{2}$ 1921 80,949 Indb. (1769: 26,479, 1801: 30,032, 1850: 48,532, 1901: 71,438), deraf havde Købstæderne 15,640 el. 19,4 % (1801: 1719 el. 5,7 %, 1850: 3740 el. 7,7 %, 1901: 10,564 el. 14,8 %) og Landdistrikterne 65,309. Folketætheden i Landdistrikterne (c. 37 Indb. pr. km²) er forholdsvis ringe, ogsaa set i Forhold til de to andre nordjyske Amter. Efter Erhverv fordelte Befolkningen 1911 sig i flg. Grupper: 2350 levede af immateriel Virksomhed, 38,283 af Landbrug, 251 af Gartneri, 182 af Skovbrug, 3423 af Fiskeri, 14,829 af Haandv. og Industri, 4965 af Handel og Pengeomsætning, 2781 af Transportvirksomhed, 3580 af Tyendegerning o. l., 2564 af egne Midler, 1877 væsentligst af offtl. Understøttelse, 1233 var uden angivet Erhverv.

Finanser. Amtskommunens finansielle Forhold 19^{20/21} (i 1000 Kr.). Udskrivning paa Amtsraadskredsens Hartkorn 250, Ejendomsskyld 1001. Af Udgiftposterne var de væsentligste: Fattigvæs. (herunder Tilskud til Amtsfattiggassen) 32, Bidrag til Amtsskolefonden 45, Rets- og Politivæs. 71, Medicinalvæs. 546, Vejevæs. 418. Amtsrepartitionsfondens Aktiver $\frac{31}{8}$ 1921 2388, deraf faste Ejendomme 1284, dens Gæld 1164. M. H. t. Købstædernes finansielle Forhold henvises til Afsnittene om hver enkelt By. For Sognekommunernes Vedkommende anføres flg.: Hartkornsskat 254, Ejendomsskyld 1016, Opholdskommuneskat 1374, Erhvervskommuneskat 4, Aktieselskabsskat 7, Afgifter efter Næringsloven m. fl. Love 20, Formue- og Erhvervsindtægter 39, Naturalarbejde udenfor Paaligningen var ansat til 5. Sognekommunernes væsentligste Udgifter var: Fattigvæs. 500, Hjelpekasser 91, Alderdomsunderst. 581, Skolevæs. 745, Vej- og Kloakvæs. 406. Aktiver $\frac{31}{8}$ 1921: 3454, deraf faste Ejendomme 2641, Gæld 1217.

Inddeling. Amtet bestaar af Købstæderne: *Tisted* og *Nykøbing* og Herrederne: *Vester-Han*, *Hillerslev*, *Hundborg*, *Hassing*, *Revs*, samt *Morsø Sønder-* og *Nørre-Herred*. Amtets Landkommuner danner een Amtsraadskreds. Amtsraadet har 11 valgte Medlemmer. Amtet har 52 Sognekommuner.

Amtet udgør en Del af 6. Landstingskreds. M. H. t. Valg til Folketinget danner det een Amtskreds med 3 Opstillingskredse.

I gejstlig Henseende hører Amtet til *Aalborg Stift* (undt. Tyborøn By i Ager S., der i kirkelig Henseende udgør et til Harboør S. i Ribe Stift knyttet Kirkedistrikt) og omfatter 3 Provstier: 1) Hundborg og Hillerslev Hdr.s Provsti, der omfatter samtlige Sogne i disse Herreder (undt. Nørhaa S. af Hundborg Hrd., der hører til Hassing og Revs Hdr.s Provsti), samt Tisted Købstad, 2) Hassing og Revs Hdr.s Provsti, der omfatter samtlige Sogne i disse Herreder (undt. Tyborøn By i Ager S., der hører til Skodborg-Vandfuld Hdr.s Provsti i Ribe Stift), samt Nørhaa S., 3) Morsø Sønder- og Nørre-Hdr.s Provsti, der omfatter samtlige Sogne i disse Hdr. og Nykøbing Købstad.

Amtet deles i flg. Politikredse: 1) (Politikr. Nr. 54) Hassing-Revs Hdr. (Hurup), 2) (Nr. 55) Nykøbing M. Kbst. og Morsø Hdr. (Nykøbing M.). Endvidere hører Tisted Kbst., Hillerslev, Hundborg og Vester-Han Hdr. under 3) (Nr. 53) Tisted Kbst. og Hillerslev-Hundborg Hdr., samt Øster- og Vester-Han Hdr. (Tisted) og Tyborøn By i Ager S. under (Nr. 61) Lemvig Kbst. m. m. (Lemvig).]

Amtet deles i flg. Retskredse: 1) (Retskr. Nr. 74) Tisted Kbst. og Hillerslev-Hundborg Hrd. (Tisted), 2) (Nr. 75) Hassing-Revs Hrd. (med Hovedtingsted i Vestervig og Bitingsted i Hvidbjærg for Lyngs, Hvidbjærg, Søndbjærg og Odby Sogne paa Tyholm, samt Øen Jegindø, samt Bitingsted i Hørdum for Sønderhaa, Hørsted, Skyum, Hørdum, Hassing og Villerslev Sogne), 3) (Nr. 76) Nykøbing M. Kbst. og Morsø Hrd. (Nykøbing M.). Endvidere hører Vester-Han Hrd. under 4) (Nr. 73) Øster- og Vester-Han Hrd. (Fjerreslev) og Tyborøn By under (Nr. 82) Lemvig Kbst. m. m.

Amtet hører til *Vest- og Mellemjyske Nævningekreds* (Viborg), undt. Vester-Han Herred, der hører til *Nordjyske Nævningekreds* (Aalborg). Det udgør *Tisted Amtslægekreds*, der deles i 3 Lægekredse: 1) Tisted, 2) Mors (i Nykøbing) og 3) Ty Lægekr. (i Hurup). Amtslægen bor i Tisted. Amtet hører til 5. *Udskrivningskreds*. Det deles i 3 Skattekrede: 1) Tisted, 2) Hassing m. fl. Hrd.s, og 3) Mors. Amtet udgør een Skyldkreds, der deles i 6 Vurderingskredse: 1) Vester-Han Hrd.s, 2) Tisted, 3) Hundborg Hrd.s, 4) Hassing-Revs Hrd.s, 5) Mors østre og 6) Mors vestre. M. H. t. Oppebørselen af Skatter danner Amtet eet Amtstuedistrikt (i Tisted).

Historie. *Tysysse*, i Vald. Jrdb. kaldet *Thythæsysæl* og *Thiud*, omfattede i Middelalderen Hanherrederne, Hillerslev, Hundborg, Hassing og Revs Herreder, men ikke Mors, som hørte til Sallingsysse. Adam af Bremen kalder Ty, saavel som Vendsysse, en Ø. Hermed kan ogsaa sammenholdes Saxo, der beretter om Sejladsen fra Vesterhavet til Limfjorden (om Limfjorden som aabent Sund i 11. Aarh. se C. F. Bricka, i Aarb. f. n. Oldk. 1868 p. 313 flg. og smstds. 1871 p. 402 flg., R. H. Kruse, smstds. 1869 p. 277 flg., A. D. Jørgensen, smstds. 1873 p. 111 flg., Kr. Erslev, smstds. 1873 p. 57 flg., G. Storm, i Norsk hist. Tidsskr. IV p. 113 flg., J. Jap. S. Steenstrup, Harald Haarderaades Tog til Limfjorden, Kbh. 1875, og A. D. Jørgensen, i „Det 19. Aarh.“, III p. 461 flg.). Det maa antages, at Ty i endnu ældre Tid har udgjort flere Øer, saaledes *Østholmen* (Sognene Hunstrup, Østerild og Hjaremaal), *Hanstholmen* (Sognene Vigsø, Rær og Hansted), *Bodum* og *Tyholm*, ligesom i det hele denne Egn af Landet har været undergivet forholdsvis store Forandringer og endnu bærer Vidnesbyrd om det (jvfr. J. G. Forchhammer, Den vestl. Del af Limfjordens Omgivelser, i Danm. illustr. Alm. 1853 p. 84 flg., og s. Forf., Jordskælvet $\frac{3}{4}$ 1841, i Saml. til j. Hist. II p. 210 flg.; ogsaa i Dec. 1895 mærkedes en let Jordrystelse i Egnen). Særlig ejendommelige er de saakaldte „Jordfaldshuller“, tragtformige Fordybninger af 1-2 m Gennemsnit og flere m's Dybde, der findes, hvor Kridtet kommer nær til Overfladen, og som staar i Forbindelse med et underjordisk System af Huler. Flere af Søerne maa antages at være Levninger af Havbugterne. Ogsaa Havet har fremkaldt Forandringer og skaaret bort af Kysterne navnlig mod SV. og ved Nordvestpynten.

I den senere Middelalder opstod af Tysysse (uden Hanherrederne) Ørum Len. 1660 dannedes *Ørum Amt*, der indbefattede det meste af Hillerslev og Hundborg Hrd. og Dele af Hassing og Revs Hrd., og *Vestervig Klosters Amt*, hvortil Resten af de nævnte Herreder hørte; allerede 1661 sloges de to Amter sammen, og fra 1664 forenedes de med det 1660 oprettede *Dueholm Amt*, der omfattede Mors; 1793 forenedes de tre Amter med Vester-Han Hrd. til det nuv. *Tisted Amt*.

Litt.: Niels Ebbesen Aagaard, *Thya illustranda 1711-13* (lat. Disp.). — Kn. Aagaard, *Phys., oecon. og topogr. Beskr. over Thye, Viborg 1802*. — C. Djørup, *Th. Amt beskr. efter Opfordr. af Landhusholdningsselsk., Kbh. 1842*. — D. H. Wulff, *Statistiske Bidrag til Aalborg Stifts Historie i Slutn. af 17. Aarh., Aalborg 1887-88*. — *Historisk Aarvog for*

Tisted Amt, Tisted 1906 flg. — Alex. Rasmussen, Om Fortids Skove i T. Amt, i Saml. t. j. Hist. 4. R. III. — C. B. V. Hansen, Træplantningens Hist. i T. Amt siden Aar 1800, Kbh. 1911. — J. Brüel, Klitterne i T. Amt, Tisted 1898. — Vejviser for T. og Ringkøbing Amter 1903-06, Tisted 1903. — M. Goldschmidt, Dagbog fra en Reise paa Vestkysten af Vendsyssel og Thy, Kbh. 1865. — P. W. Becker, Geograph.-antiq. Beskr. over Vends. og Thy i det 11. Aarh., i Nord. Tidsskr. f. Hist., Litt. og Konst 1836 p. 241. — K. Carøe, Folkekirurgi i Thy, i Saml. t. j. Hist. 4. R. II. — H. F. Rørdam, Om en befrygtet Landgang af fjendtlige Tropper i Thy og Vendsyssel 1609, i Saml. t. j. Hist. VIII. — C. Klitgaard, Nogle Bemærkn. om Krigen 1627-29, sst. 3. R. VI. — S. Forf., Aalb. Stifts Præsters Trængsler 1657-60, i Kirkehist. Saml. 5. R. III p. 524 fl.

De vigtigste Fortidsminder. Selv om Amtet i geogr. Hens. falder i forskellige, til Dels afsondrede Afsnit, V.-Han Hrd., det egentlige Ty og Mors, er de arkæologiske Forhold i Hovedsagen de samme i hele Omraadet. Tisted A. hører ikke til de tidligst beboede Dele af Landet. Den ældre Stenalder er ret svagt repræsenteret; virkelige Bopladsfund kendes kun enkelte Steder, men Enkeltfund er spredtvis gjort langs Limfjordskysten, ogsaa paa Jegindø, som Vidnesbyrd om dog nogen Kystbosættelse. Med den yngre Stenalder tager Bebyggelsen først ret fat. Ganske vist er de store, karakteristiske Stengrave (Dysser og Jættestuer) faa i Tal — der kendes næppe mere end c. 50 i alt, og af disse falder knap Halvdelen paa Hundborg Hrd.; en af Landets anseligste Jættestuer ligger i Heltborg S. i Revs Hrd. Men hertil kommer en Del Gravhøje, som efter Indhold har vist sig at hidrøre fra Stenalderens senere og sidste Tider, samt endvidere en Række Enkeltfund og Bopladsfund, og disse er fremdragne over store Strækninger af Amtet, undertiden paa Steder, som nu er øde og ubenyttede. Størsteparten af Gravhøjene, der er paavist i et Antal af c. 5500, tilhører dog Bronzealderen; mange udmærker sig ved anselig Størrelse, c. 40 er Langhøje. I det egentlige Ty optræder de i størst Antal i Hassing Hrd., noget sparsommere i Hundborg Hrd., men taber sig i Hillerslev og V.-Han Hrd. Som andetsteds hører de væsentligst hjemme i det høje Land, og i Ty ligger de tættest mod Ø., mere spredt over mod V.; kun i Ager Sogn naar de ud til Vesterhavet. En bred Bræmme baade af det høje Land vesterude i Ty og af de lave Ør-Strækninger (Vorupøre m. m.) synes at have været ubeboet i hvert Fald endnu i Bronzealderen. Jernalderen er gennemgaaende ikke stærkt repræsenteret; mest foreligger fra dens ældre Del, hvorfra kendes baade Boplads- og Gravfund; fra den yngre Jernalder er i V.-Han Hrd. truffet adskillige Grave, samlede til Gravpladser.

Ligesom i Hjørring Amt findes Kirkebyerne med de ældste Navne (f. Eks. Klim, Vust, Rær og Haa) paa de sandede Jorder, som er beliggende inden for Saltvands-Alluviet (med Flyvesand) i Amtets nordlige og vestlige Del, hvilket synes at antyde, at denne Del først er bleven opdyrket, og at man senere er gaaet i Gang med de lerede Jorder, som opfylder største Delen af Ty og Mors. Paa Fortidsminder fra romansk Tid er Amtet rigt. Først maa nævnes Landsbykirkerne af Granitkvadre, som Vust, Tømmerby, Rær, Hillerslev, Hvidbjærg (paa Tyholm), Blistrup og den ypperste af alle: Klosterkirken i Vestervig med dens interessante Granitskulpturer, hvortil der forøvrigt findes Sideshower i flere af de andre Kirker. Ogsaa paa kirkelige Genstande finder man ypperlige Prøver, som Attos og Liden Kirstens Gravstene i Vestervig og „Bispegraven“ paa Sjørrind Kirkegaard. Derimod har Gotiken i Tisted Amt kun faaet Indpas i Købstæderne, hvor Tisted Kirke er det eneste bevarede Eksempel. Af Dueholm Kloster er en enkelt Fløj i Behold, medens Vestervig Kloster ganske er forsvundet. Det andet Omraade, indenfor hvilket meget findes bevaret, er Voldstederne, af hvilke enkelte maaske endog som Folkeborger gaar tilbage til forhistorisk Tid (Færgborg i Vang S., Madstedborg i Ove Sø), medens Sjørrind Volde i hvert Fald stammer fra den ældre Middelalder, og der findes mange Borgpladser af Slotte og Adelsgaarde fra Middelalderens sidste Del (Eks. Aagaard i Kettrup S., Hillerslevhus i Hillerslev S., Gaardstedhøj i Vang S., Lyngholm i Hvid-

bjærg vesten Aa S., Ørum i Ø. S.; og paa Mors Votborg i Tæbring Sogn., Gammelund i Ø.-Assels S., Gammelvold i Vejerslev S., Alstedvold i Alsted S. og Skarreborg i Sejerslev S.). Alt dette vidner om, hvilken Betydning Lavadelen maa have spillet i Ty i Middelalderen, men med den nyere Tids og Mageskifternes Begyndelse vender Bladet sig, saaledes at der ikke findes en eneste Renaissanceherregaard, og der heller ikke fra de følgende Aarhundreder er bevaret Gaarde af kunstnerisk Værd. Ogsaa i Købstæderne er Bygningerne fra ældre Tid alle forsvundne.

Tisted.

1608

Tisted Købstad ligger i Hundborg Hrd. under 56° 57' 17" n. Br. og 3° 53' 14" v. L. for Kbh. — 8° 41' 26" ø. L. for Grw. — (beregnet for Kirkens Vestende) inderst inde i Tisted Bredning ved dens Nordkyst, paa en Bakke, der skraaner ned mod Fjorden, omgivet mod V. og N. af muld-dækkede Kalkbakker. Byen ligger meget smukt, set fra Fjorden. Paa Store-Torv er Højden 5,6 m; ved Grundstenen af Kirken, der ligger paa en Bakke, er der 13 m, paa Hj. af Store- og Korsgade kun 1 m. Dens største Udstrækning er fra V. til Ø., omtr. 1300 m; fra S. til N. er den til Dels

meget smal, kun ud for Havnen strækker den sig i en smal Stribe mod N. omtrent 1000 m langs Nørregade. Hovedaaren er Vestergade, som mod V. udmunder i Landevejen til Holstebro og mod Ø. fortsættes over Store-Torv og Storegade, hvis Forlængelse Strandgade og Østerbakken fører ud til Landevejen til Aalborg. I Hovedgaderne findes der mange 3 Stokværk høje Huse; i øvrigt har Byen en Del smaa, krogede Gader og flere smaa Torve: Lille-Torv, Hjultorv og Grydetorv; de største er Frederikstorv V. for den gamle Kirkegaard, Store-Torv og Nytorv (tidl. Kringeltorv). Gennem Byen løber fra N. til S. et lille Vandløb.

Byen har 59 Gader og Stræder og 6 Torve. Som Forstæder regnes Tingstrup, Dragsbæk og Torp i Tisted Landsogn. Købstadsgrunden med tilhørende Markjorder udgør 748 ha, og der var $\frac{1}{2}$ 1921 865 Huse samt 144 i de forannævnte Forstæder. Af Arealet var i 1919 427 ha besaaede, 194 Grønføder og Græsnings, 39 Haver o. l., 21 Skov, 47 bebygget Grund, Veje o. l. Det saml. Hartkorn var 1905 138 Td. Der fandtes 56 Jordbrug i den egl. Købstad med 38 Td., 166 Jordbrug med Avlsbygninger paa Markjorderne med 99 Td. Hk. Paa Markjorderne ligger Gaardene: *Rolighed*, 11,9 Td. H., Ejds. 115, Jordv. 85; c. 47 ha, alt Ager. *Vilhelsborg*, 7,0 Td. H., Ejds. 130, Jordv. 77; c. 53 ha, deraf Ager 19, Hede 31. *Kronborg*, 4,3 Td. H., Ejds. 120, Jordv. 100; c. 79 ha, alt Ager.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $\frac{21}{12}$ 1922: 23,936,604 Kr. Ved Vurderingen til Ejendomsskyld 1920 udgjorde den samlede Vurderingssum 22,593,000 Kr., deraf Jordværdien 7,493,000 Kr.

Om *Tisted Landsogn* se under Hundborg Hrd.

Af Byens offentlige og andre Bygninger samt Institutioner nævnes:

Den ret anelige Kirke, ved Vestergade, bestaar af et udelst 38,5 m langt, 10 m bredt Langhus med lige Østgavl, hvortil der slutter sig Sideskib mod N., Taarn